

RISK FÖR NYA OGRÄSPROBLEM MED FODERTRANSPORTER

Lars Andersson

Institutionen för växtproduktionsekologi, SLU. Box 7043, 750 07 Uppsala

E-post: lars.andersson@slu.se

Sammanfattning

Sommarens extrema torka förde med sig mycket låga skördar och en hotande foderkris för många lantbrukare och andra djurägare. Det har lett till ökade transporter av foder och halm, både genom import och handel inom landet, och en oro för spridning av nya och större ogräsproblem. Trots att importerat foder kan förväntas innehålla en hel del ogräsfrön, är risken sannolikt liten för etablering av arter som är nya för Sverige. Däremot finns en risk för spridning av vissa arter inom landet, till exempel renkavle, hönshirs och råttsvingel. Dessutom är det möjligt att fröbanken får ett tillskott från populationer med resistensproblematik. En tidig informationssatsning behövs för att minska framtida problem.

Bakgrund

Sommaren 2018 kommer att gå till historien som ett år med extremt låga skördar. Det gäller inte minst grovfoder där totala skördebortfallet uppskattats uppgå till mer än en tredjedel (ungefär 2 miljoner ton) av normalårets (Växa Sverige, 2018). Foderbristen har lett till omfattande handel inom landet och också kraftigt ökad import. Handel med djurfoder är i sig inget nytt fenomen, men normalår utgör den bara en bråkdel av den inhemska produktionen och behovet (se Tabell 1). Det är alltså den stora omfattningen av handeln som lett till farhågor att man med inköpt grovfoder får en stor mängd frön, som så småningom skapar nya ogräsproblem.

Tabell 1. Sveriges handel med djurfoder (ton) fördelat på varugrupper

Varugrupp	Import			Export		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Halm, agnar och skal av spannmål	5 279	3 053	3 193	1 370	1 330	1 829
Foderrotfrukter, hö, klöver m.m.	6 596	3 246	2 719	18 904	11 356	10 404
Kli och fodermjöl av spannmål eller baljväxter	9 379	21 791	8 648	9 530	13 724	19 836

Från Strandberg & Persson, 2017

De ökade transporterna kan tänkas föra med sig ökade ogräsproblem genom att

- 1) Nya arter som vi inte tidigare sett i ogräsfloran dyker upp och etablerar sig.
- 2) Nya populationer med andra egenskaper än de inhemska av samma art, till exempel högre grad av herbicidresistens, sprids genom frö till svenska fält.
- 3) Regionala problemarter sprider sig inom landet.

Nya arter i ogräsfloran

Vi kan få en skenbart enkel uppskattning av vilka nya arter som kan dyka upp genom de ogräsinventeringar som gjorts i våra södra grannländer, de som också står för mycket av djurfoderimporten (se Tabell 2). Men i de fall där vi ser nya ogräsarter i åkrarna handlar det i själva verket sällan om arter som är helt nya för den svenska floran. En art som hönshirs, som har blivit allt besvärligare i vårsäd den senaste tioårsperioden, observerades enligt Linné redan 1755 i Skåne. Därefter har den rapporterats sporadiskt som åkerogräs, men har framförallt varit begränsad till avfallsplatser, kommunala kompostanläggningar och andra ruderatmarker. Den kan ses som exempel på en art som i ett första steg etablerar sig i habitat med låg konkurrens från andra arter och ingen avslagning som hindrar sen fröbildning. Hönshirs är ursprungligen kortdagsväxt (blommar först när nätterna blir längre på hösten), men har gradvis anpassat sig till våra dagslängder (Andersson, 2016). Successivt har den först blivit ett ogräs i majs och andra sent skördade grödor, och först så småningom även i vårsäd. Andra arter kan förväntas följa samma utveckling när klimatförändringarna leder till milda höstar och nya grödor. Till exempel kan fönstret öppnas för svinamarant som sporadiskt dyker upp som åkerogräs i Sverige.

Tabell 2. Sveriges viktigaste handelspartners i handeln med djurfoder

Land	Import (mkr)
Danmark	752
Norge	722
Nederländerna	429
Tyskland	338
Storbritannien	246
Frankrike	230
Polen	200
Ryssland	176
Ungern	84
Kanada	76

Från Strandberg & Persson, 2017

För flera andra arter, som nämns i en inventering i europeiska majsält (Tabell 3) gäller också att de relativt ofta rapporteras från ruderatmarker och villaträdgårdar i Sverige, men mycket sparsamt från odlade åkrar. Anledningen kan vara att frön kommer in med fågelfrön från infekterade odlingar och ger upphov till plantor i trädgårdar och kommunala komposter. Ett belysande exempel är malörtsambrosia som är vanligt förekommande och svårbekämpat ogräs i solrosodlingar i Ungern, och som ofta hittas under fågelfröatomater i våra villaträdgårdar (Artportalen). Den sena blomningen har dock åtminstone hittills hindrat den från att etablera livskraftiga populationer i Sverige. Men det kan inte uteslutas att vi med den stora foderimporten får in frön från populationer som redan är anpassade till svenska förhållanden. Just malörtsambrosia är exempel på en art som finns etablerad i norra Tyskland och Polen där den blommar även vid långa dagslängder, det vill säga tidigare än de vi hittills sett i Sverige (Scalone m.fl., 2016).

Välkända arter med nya egenskaper

Ofrivillig import av ogräsfrön kan medföra att vi tillfälligt ser nya arter i ogräsfloran, men ett större problem är sannolikt att vi riskerar att få in populationer av ”gamla” arter med negativa egenskaper. För många arter är herbicidresistensen mer utvecklad i våra södra grannländer än i Sverige. Det mest slående exemplet är renkavle som betraktas som det värsta av

herbicidresistenta ogräs i Europa. Resistens mot de flesta preparat är vanligt förekommande i Storbritannien, Nederländerna, Belgien, Frankrike och Tyskland (Moss, 2017). I Danmark och även Sverige ökar stadigt antalet bekräftade fall. Spridning av frön från resistent populationer via foderimport skulle snabbt kunna förvärra situationen för svenska odlare.

Tabell 3. Exempel på förekomst av ogräsarter i majsodling i Danmark (DK), Tyskland (D), Polen (PL), Ungern (H) och Frankrike (F). 0 = mkt sällsynt, ingen förekomst eller ingen information; 1 = mkt sällsynt; 2 = mindre vanlig, sällsynt; 3 = vanlig; 4 = mkt vanlig.

SA = sommarannuell; P_rot = perenn med rotutlöpare; P_rhiz = perenn med rhizom

Art	DK	D	PL	H	F	Livsform
Lindmalva, <i>Abutilon theophrasti</i>	0	0	0	3	2	SA
Amarant, <i>Amaranthus</i> spp.	0	3	4	4	3	SA
Malörtsambrosia, <i>Ambrosia artemisiifolia</i>	0	0	2	4	0	SA
Snårvinda, <i>Calystegia sepium</i>	1	0	1	0	4	P_rot
Åkervinda, <i>Convolvulus arvensis</i>	1	3	2	4	0	P_rot
Spikklubba, <i>Datura stramonium</i>	0	0	2	4	3	SA
Blodhirs, <i>Digitaria sanguinalis</i>	0	0	2	3	4	SA
Hönshirs, <i>Echinochloa crus-galli</i>	1	4	4	4	4	SA
Gängel, <i>Galinsoga</i> spp.	1	3	0	0	0	SA
Timvisare, <i>Hibiscus trionum</i>	0	0	0	3	0	SA
Grenbingel, <i>Mercurialis annua</i>	0	0	0	0	3	SA
Hirs, <i>Panicum</i> spp.	0	4	3	4	2	SA
Portlak, <i>Portulaca oleracea</i>	0	0	0	0	2	SA
Kavelhirs, <i>Setaria</i> spp.	1	2	2	4	4	SA
Ogräsdurra, <i>Sorghum halepense</i>	0	0	1	4	2	P_rhiz
Gullfrön, <i>Xanthium</i> spp.	0	0	0	3	3	SA

* uppgiften gäller *Setaria viridis*

Från Jensen m.fl. (2011)

Spridning av problemarter inom landet

Flera svenska ogräsproblem kan betraktas som mer eller mindre regionala, med begränsad eller mycket liten förekomst norr om Skåne, Halland och Blekinge. Renkavle utgör ett stort problem i Skåne, är lokalt etablerad i Östergötland, men bara relativt nyligen rapporterad från åkermark i Mälardalsområdet (Widén, 2017). Hönshirs finns framförallt i Skåne och Halland, även om enstaka fynd gjorts i Uppland (Andersson, 2016). Råttsvingel finns naturligt upp till Mälardalen (Artportalen), men förekommer som problem i utsädesodlingar av vallfrö främst i Skåne (Hagdahl, 2018). En annan problemart som framförallt återfinns i södra Sverige är stånds, en art som ökar och är giftig för betesdjur. Dessa arter utgör exempel på spridning som redan sker med utsäde och maskiner (Widén, 2017), men där handel med grovfoder inom landet mycket väl kan öka etableringshastigheten.

Diskussion och slutsatser

Risken för att det ska dyka upp nya ogräsarter i svensk åkermark som ett resultat av årets stora foderimport ska inte underskattas, men det kommer sannolikt att röra sig om tillfällig förekomst som inte leder till etablerade populationer. Spikklubba, kavelhirs och andra arter som eventuellt kan dyka upp kommer knappast att kunna konkurrera framgångsrikt och sätta livsdugliga frön, men det kan ändå finnas goda skäl att vara uppmärksam på nya arter i fälten. Ett större problem kan bli de redan etablerade arter som får ett tillskott till fröbanken av andra genotyper med mer utvecklad herbicidresistens. Det är en förändring som tar längre tid att

upptäcka och som kan visa sig vara betydligt svårare att åtgärda. Med ett starkt selektionstryck i form av kemisk bekämpning kan det snabbt bli ett problem med till exempel resistent renkavle i många områden. Med den ökade inhemska handeln med foder finns också en risk att spridningen av ogräsarter från södra delen av landet och norrut accelererar, inte minst när det gäller gräsogräs som renkavle, hönshirs och råttsvingel. Spill under hantering, frönas överlevnad i djurens matsmältningssystem och gödselhanteringen, och informationen till odlarna är avgörande för hur stort problemet blir.

För att stämma i bäcken är tidiga insatser nödvändiga. En informationssatsning med bildmaterial behövs för att göra odlare och djurägare uppmärksamma på nya arter i ogräsfloran, och en uppmaning att rapportera in fynd, förslagsvis till Växtskyddscentralen i samarbete med SLU. Extra insatser behövs också för att följa upp och informera om resistensutvecklingen.

Referenser

Andersson L (2016). Hönshirs ökar i vårsäd. *Arvensis* 8: 24-25.

Jensen PK, Bibard V, Czembor E, Dumitru S, Foucart G, Froud-Williams R-J, Jensen JE, Saavedra M, Sattin M, Soukup J, Palou AT, Thibord J-B, Voegler W & Kudsk P (2011). Survey of weeds in maize crops in Europe. *DJF Report Agricultural Science* 149, 44 pp.

Hagdahl R (2018). *Råttsvingel och ekorrsvingel : biologi, utbredning och kontrollmöjligheter*. Examensarbete. SLU, Inst. för växtproduktionsekologi. <https://stud.epsilon.slu.se/13803/>

Moss S (2017). Black-grass (*Alopecurus myosuroides*): why has this weed become such a problem in western Europe and what are the solutions? *Outlooks on Pest Management – October 2017*, 207-212.

Scalone R, Lemke, A, Štefanić E, Kolseth A-K, Rašić S, Andersson L (2016). Phenological variation in *Ambrosia artemisiifolia* L. facilitates near future establishment at Northern latitudes. *PLoS ONE*.
<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0166510>

Strandberg, L-A & Persson, D (2017). Sveriges utrikeshandel med jordbruksvaror och livsmedel 2014-2016. *Jordbruksverket, Rapport 2017:20*, 141 s.

Växa Sverige (2018) Bristen på grovfoder kostar lantbruket 4 miljarder kronor. Pressmeddelande 2018-09-28. <https://www.vxa.se/pressreleases/bristen-paa-grovfoder-kostar-lantbruket-4-miljarder-kronor-2722380>

Widen P (2017) Renkavle 2016 och framåt.
<http://hushallningssallskapet.se/wp-content/uploads/2017/02/hs-renkavle-170215.pdf>